

svikinn beträffar, kan den jämföras med det vid sidan av *varð dauðr* förekommande uttrycks-sättet *var dauðr*. Se E. Wessén, *Svensk språkhistoria* 3 (1956), s. 157 f.

U 1148 förefaller att ha varit en ganska ståtlig runsten, tydligen ristad i typisk uppländsk runstensstil. Av Rhezelius' teckning framgår (se fig. 488), att ristningen nedtill har begränsats av en s. k. repstav. Om förekomsten av detta ornament se U 1079.

På teckningen i F 11 (fig. 488) har Rhezelius nedanför sin avbildning av U 1148 också ritat ett tydligen av flera delar bestående stycke av en sten med några runliknande tecken.

1149. Fleräng, Älvkarleby sn.

Pl. 126, 127.

Litteratur: B 1098, L 264 och 1052. J. Bureus, F a 6 s. 228 n:r 6 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 535, F a 1 s. 113; U. Christoffersson, Gästriklands Antiquiteter afritade (F 17 b), s. 1; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 39, Acta literaria Sveciæ 1726, s. 214; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 245 f.; J. A. Tranberg, De paroecia Elfkarlebyensi (Upsaliæ 1838), s. 4; C. C. Rafn, Nordiske Runemindesmærker (1856), s. 92 f.; C. F. Wiberg, Berättelse öfver Antiquariska Forskningar i Gestrikland år 1864 o. 1865 (ATA); K. Hj. Kempff, Söderby runsten vid Gefle (1897), s. 20; O. v. Friesen, Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899–1901 (ATA), Upplands runstenar (i: Uppland 2, 1908), s. 468, 469, 2 uppl. (1913), s. 33, 35, Anteckningar (UUB); A. N. Sandén, Älvkarleby (1923), s. 25 f.; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 29; Gefle Dagblad den 19/8 1933; E. Bellander och B. v. Malmberg, Inventering av fasta fornlämningar i Valbo sn (ATA); N. Sundquist, Skrivelse till Riksantikvarieämbetet den 3/12 1942 och den 11/1 1945 (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Gästrikland 1945 (ATA); G. Olson, Skrivelse till Riksantikvarieämbetet den 27/11 1947 (ATA).

Äldre avbildningar: U. Christoffersson, teckning (i F 17 b); U. Christoffersson och J. Hadorph, träsnitt (i B 1098); v. Friesen, foto (i Upplands runstenar); A. N. Sandén, foto (i boken »Älvkarleby»).

Den ståtliga runstenen står i Flerängs samhälle, 25 m. NV om fastigheten Fleräng 1¹⁸, 2 m. V om vägen. Platsen är utmärkt på Ekonomiska kartbladet »Skutskär» (1955).

Bureus anger i F a 6 platsen på följande sätt: »J Walbo i flärberg[z] myra». Ulf Christoffersson, som ritade av U 1149 i *Gästriklandz Antiquiteter* i »Joh. Hadorphii närvaro» den 6/9 1690, antecknar på sin avbildning, att stenen står »J Wahlbo S. och Flärängz Skogzmark». O. Celsius lämnar i *Svenska runstenar* en utförlig beskrivning av U 1149; han gjorde sin undersökning den 7/7 1726: »Fläringe Äng till Harnäs brwk hörande, ligger nu till Elfkarby Kyrkia. Men till Wahlbo effter båtzmanshållet. En stor skiön sten och slät men nyl. bräckt mitt öfer skriften nedan till ... Stora wackra runor. Står i willande Skogsmarken. är nyl. up rätt af H. Leyels folk, och bakom satt en Klabb rund. När den rutnar neder faller stenen i stycker. som är myckit tunn ändoch stor. är allareda sönder twärs öfer runorna nedan till. Men när jag läste honom, war ännu ingen skärfwa förlorad uthan syntes runorna alla wäl och behållna.»¹ *Acta literaria Sveciæ* 1726: »In paroecia Elfkarlby, & villa Fläringe».² J. A. Tranberg: »In vicinia prædii Fläräng lapis Runicus exstat.» I en not tillägger Tranberg: »Prædium Fläräng, paroeciæ Wahlbo subjunctum, agros intra limites nostras habet. Prædium remotioribus temporibus ad paroeciam nostram pertinuisse Acta ecclesiastica docent.» I sin »Berättelse öfver Antiquariska Forskningar i Gestrikland» omtalar C. F. Wiberg, att han den 29/7 1864 tillsammans med »ritläraren Hr. N. L. Söderholm» reste »till Harnäs bruk, hvarifrån företogs en fotvandring upp

¹ N. R. Brocman har delvis avskrivit Celsius' beskrivning och infört uppgifterna i sitt exemplar av *Bautil* (R 556 a) på s. 301.

² Liljegren läste ortnamnet som Häringe, tydligen därför att de två första bokstäverna i Fläringe äro lätt skadade. Detta är förklaringen till att Liljegren i *Runurkunder* upptager en runsten från »Häringe gård» (L 264). Han har icke observerat, att denna runsten är identisk med Fleräng-stenen, vilken han anför som nummer 1052. U 1149 får på så sätt två nummer i *Runurkunder* (L 264 och 1052).

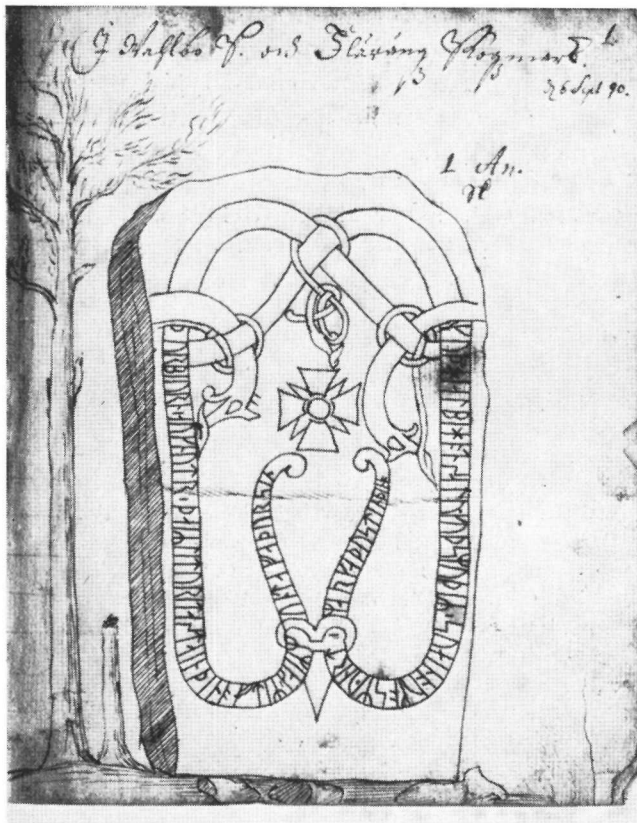

Fig. 490. U 1149. Fleräng, Älvkarleby sn.
Efter teckning av Ulf Christoffersson i Fl 7 b.

till skogen, der man granskade, aftecknade och afläste den så kallade Flärängs sten . . . Stenen, som står långt inne i skogen, långt aflägsen ifrån hvarje väg, är visserligen ned emot foten afbruten, men stöttad med stödmur af väldiga kullerstenar och utmärkt väl vårdad genom bruksförvaltarens omsorg. Skrift och slingor äro fullkomligt bibehållna och af serdeles smakfull teckning.»

Enligt v. Friesen stod stenen i »Fläräng», i »en löfäng kallad Tärnängen nära lägenheten Torfstig.»

I *Gefle Dagblad* 1933 återfinnes en artikel »Korset och bönen i Fleräng», som börjar på följande sätt: »Namnet Fleräng eller Fleringe, som namnet står skrivet i gamla handlingar, har nu genom befolkningens anhållan om återförening med Älvkarleby socken, med vilken socken samhället tidigare hört samman, blivit aktuellt, och många älvkarlebybor bege sig i dessa dagar på 'upptäcktsfärd' dit ut. Men, käre vandrare, när du nalkas Fleräng så drag dina skor av dina fötter. Du vandrar nämligen här på helig mark. Under trädens kronor, bland gräs och blomster, står vid sidan av vägen en runsten, i de lärdes skrifter benämnd Flerängs-stenen.» — År 1942 an-

mälades till Riksantikvarieämbetet, »att stenens nederdel är starkt söndrig. Stenen står lutad mot ett stenröse och har fördenskull en mindre tilltalande uppställning . . . Åtgärder för en förändring till det bättre äro nödvändiga.» — Vid runinskriftsinventeringen år 1945 stod U 1149 »i Flerängs egnahemssamhälle, lutad mot ett stenröse i trädgården till tomten 1¹⁸, 4 m Ö om en väg genom samhället, 10 m VSV om en villa.» Om stenens tillstånd meddelas i inventeringsberättelsen: »Den vackra runstenen har brustit nedtill, varigenom ristningsytan har delats i tre delar. Dessutom har stenen skivat sig i sex större skivor. Risk föreligger för att ytterligare stycken spricka loss. Stenens nuvarande plats är ej tillfredsställande.» Genom Riksantikvarieämbetets försorg lagades stenen och flyttades till sin nuvarande plats på vägens västra sida år 1947.

Röd gävlesandsten; i stenens kanter är ytan ljusare. Höjd 2,20 m., bredd (vid korset) 1,25 m., tjocklek omkring 0,20 m. Ristningen är ovanligt djup. De utomordentligt skickligt huggna linjerna lysa ljusa i den röda ytan.

Inskrift:

purbiurn · auknutr · þair litu ritaustain þinoftir · kairmunda faður sin kup hialbi honsalukups
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75
mupir · suain ouk osmunrt markapu stin þino
80 85 90 95 100 105 110

Þorbiorn ok Knutr þær letu retta stæin þenna æftir Gæirmunda, faður sinn. Guð hialpi hans salu ok Guðs moðir. Svæinn ok Asmundr markaðu stæin þenna.

»Torbjörn och Knut de läto uppresa denna sten efter Germunde, sin fader. Gud och Guds moder hjälpe hans själ. Sven och Åsmund ristade denna sten.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. Sk förekommer endast efter 8 n, 15 r, 41 r, 83 r; det har formen av ett lodrätt streck. I 1 þ utgöres hst av en ornamentslinje. Detsamma gäller 59 k, som står på motsvarande ställe i stenens högra kant. 8 n har, i likhet med inskriftens övriga n-runor, bst endast till höger om hst. 9 a har bst endast till vänster om hst; detsamma gäller inskriftens samtliga a-runor. I 27—29 föreligger uppenbarligen en felristning; ristaren har först råkat rista en u-runor i st. f. en a-runor — alltså *ritu* för *rita*; märk föregående ord *litu*. Jfr ett liknande fel på Åsmundstenen U 847 (s. 491). Därefter har han på u-runans hst satt en a-bst och utnyttjat u-bistavens nedre hälft som nedersta leden i följande s-runor (29). »Bindrunan», som på detta sätt har uppkommit, har följande utseende: N.

Genom runföljden 35—45 *inoftir • kair* går en stor, nu lagad, brottspricka. 41 r är nedtill skadat genom denna spricka. 42 k är ej stunget. 74 u har huvudstavens nedre hälft i kanten av en upphöjning i stenytan; detsamma gäller övre delen av 79 m. 89 o är tydligt. I 98 t har brottsprickan kluvit hst på längden. — Bureus (i F a 6):

þurbiurn auk nutr þair litu rita stain þino ftir kairmunta fapür sin • kúp hialbi honsalukups mupir • suain ouk osmunr mirkapu stin þino. — Hadorph och Christoffersson: Läsningen är fullständigt riktig, om man bortser från att felristningen 27—29 icke har observerats, att en oriktig bst har satts vid toppen av 70 n, att 95 u har uppfattats som stungen, samt att sk har insatts efter 98 t. — Celsius: Sk insattes efter 50 a; eljest är läsningen helt korrekt. — v. Friesen: »Ristningen är ovanligt väl bevarad, klar och säker i alla drag. Nära ristningens bas är stenen afslagen. Den spricka som sålunda går tvärt öfver ristningen vållar i ett fall osäkerhet, näml. vid » 38 f » där omedelbart under springan från hufvudstafven utgår en kort fördjupning uppåt venster; denna fördjupning väl dock tillfällig, ehuru Bantil hvars teckning anger, att stenen då ännu ej var afslagen har *þ* hvilket möjligen bör läsas *þþ*.» Fördjupningen är säkerligen naturlig.

U 1149 är rest av två söner efter deras fader. Den äldste sonens namn, *Þorbiorn*, tillhör de vanligaste mansnamnen i de uppländska runinskrifterna. Den andre sonens namn uppfattas av Celsius och Broeman som *Nytr*, vilket utan tvivel är oriktigt. I runföljden 9—15 *auknutr* skall 11 k säkerligen dubbelläsas; till Åsmunds ristarvanor hör som bekant, att han ofta låter samma runa beteckna slutet av ett ord och början av det följande (jfr t. ex. runföljden 34—41 *þinoftir* och 68—78 *honsalukups*). Namnet skall alltså uppfattas som *Knutr*. Om detta namn se U 818, där dock belägget från L 264 Häringe skall utgå, eftersom denna inskrift är identisk med L 1052; se ovan s. 573 not 2. — Faderns namn har varit *Gæirmundi*, en eljest icke belagd form av det väl kända mansnamnet *Gæirmundr*.

I likhet med U 1142, 1144, L 1049 Söderby (Gävle) och troligen U 932 är Fleräng-stenen signerad av två ristare, nämligen Åsmund Kåresson och en medhjälpare till honom. Den ristare *Svæinn* som i U 1149 nämnes tillsammans med *Åsmundr* förekommer också på den viktiga inskriften L 1049 Söderby (Gävle): *suain • uk osmunr þau markapu*.

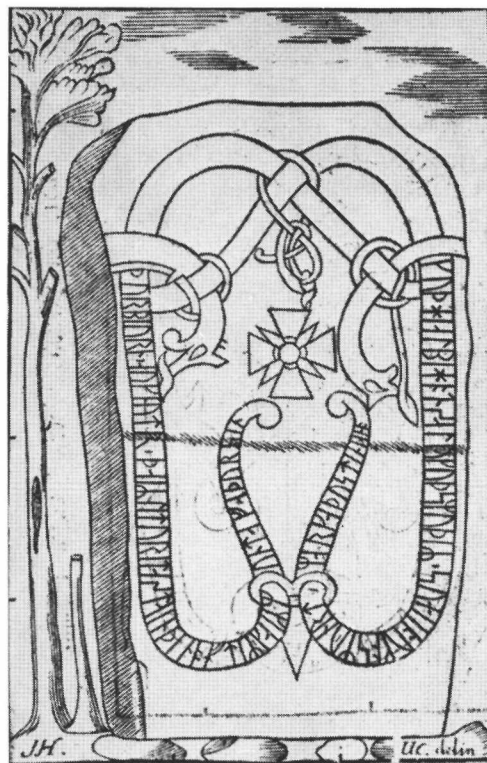

Fig. 491. U 1149. Fleräng, Älvkarleby sn.
Efter B 1098.

Asmundr omkastar i U 1149 ordningen mellan de två sista runorna i sitt namn: *osmunrt*. Samma egendomlighet kan iakttagas i flera av hans ristningar: U 859, 969, 981, 986, 998, 1149 samt L 1049 Söderby (Gävle). Omkastningen är alltså nästan lika vanlig som det korrekta. Magnus Olsen söker förklara felristningen med antagandet, att Åsmund var ordblind: »I hans innskrifter er der dessuten en lang rekke av andre 'ortografiske' besynderligheter ... At Åsmundr var en stor kunstnerbegavelse, utelukker ikke at han kan ha været 'ordblind'; det er kjent nok at kunstnerisk begavelse og ordblindhet ofte er forent i samme person» (*Fornvännen* 1953, s. 328).

U 1149 hör till Åsmunds förnämsta verk och visar många för denne mästare karakteristiska drag.

1150. Gårdskär, Västerboda, Älvkarleby sn.

Pl. 128.

Litteratur: O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 193; J. A. Tranberg, De paroecia Elfkarlebyensi (1838), s. 4; Gefle Dagblad den 21/7 1922; A. N. Sandén, Älvkarleby, En hembygdsbeskrivning (1923), s. 10, 25; E. Willner, Skrivelse till Vitterhetsakademien den 22/6 och den 19/8 1926 (ATA); Skrivelse från Vitterhetsakademien till E. Willner den 25/6 1926; K. A. Gustawsson och E. Bellander, Inventering av fasta fornlämningar i Älvkarleby socken 1928 (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA).

Äldre avbildningar: Willner, foto 1926 (ATA); K. A. Gustawsson, foto 1928 (ATA).

Den fragmentariskt bevarade stenen står rest 6 m. N om landsvägen genom Gårdskär, 50 m. SSV om skogvaktarbostället, 15 m. Ö om vägskalet vid vägen till skolan. Platsen är utmärkt på Ekonomiska kartbladet »Gårdskär» (1955).

Den äldsta kända uppgiften om U 1150 lämnar O. Celsius. I *Svenska runstenar* antecknar han den 9/9 1728, att »Petr. Enagrius¹ warit där [=vid Gårdskär] att efftersee. Men funnit allenast en liten sten wid Västerboda, heel släät, ingen runeskrift där at see och finna, allenast någre ränder omkring wid kanterna. Men uthan någre bokstäwer.» Hundra år senare nämnes stenen i J. A. Tranbergs dissertation *De paroecia Elfkarlebyensi*: »Præterea in vico Westerboda lapis Runicus, dimidia parte in terra demersus, reperitur, sed litteræ ætate aut manibus protervis læsæ discerni non ultra possunt.»

I en uppsats om fornminnen i Älvkarleby (i *Gefle Dagblad* 21/7 1922) skriver fornminnesvårdaren Ejnar Willner: »Den enda inom socknen kända runstenen finnes i Gårdskär. Fornminnesföreningen ämnar föranstalta om att den flyttas något från allmänna vägen. Där den nu står händer ofta att den skadas av åkdon.» A. N. Sandén nämner också U 1150 i sin hembygdsbeskrivning 1923: »I byn Västerboda i Gårdskär finnes en mindre runsten, som emellertid är så illa medfaren, att endast några slingor numera kunna urskiljas på den, medan runorna nästan alla äro utplånade.» År 1926 skriver Willner till Vitterhetsakademien: »Härmed får jag vördsamt meddela, att en s. k. runsten belägen vid byn Västerboda i Älvkarleby socken genom breddning av vägen genom Västerboda by kommer att ligga inom vägbanan varför den bör för att ej ytterligare skadas flyttas omkring 3 meter i nordlig riktning ... Flyttningen är på grund av stenens ringa storlek lätt att verkställa. Om ej omedelbar åtgärd kan vidtagas, kanske undertecknad finge i uppdrag att flytta densamma 3 meter i nordlig riktning för att stenen ej skall skadas av väghyvlar och dylikt ... Stenen har troligen aldrig från början varit rest på denna plats, endast delförd.» Tillstånd till förflyttningen gavs, och U 1150 »flyttades den 29 juni 1926 4 meter i rätt nordlig riktning från den plats som den förut innehade alldeles intill vägkanten. Flyttningen verkställdes av skogvaktaren Frans Eliasson i Gårdskär samt andra hjälpsamma och intreserade personer utan kostnad. Vid stenens flyttning användes samma underlag som förut samt plaserades bakom

¹ Pehr Enagrius (1703–1757) var son till kyrkoherden i Älvkarleby.